

Saimaan ammattikorkeakoulu
Aikuiskoulutus- ja palvelutoiminta
Sosiaali- ja terveysala, Lappeenranta
Sosiaalialan koulutusohjelma

Eeva Ruuska

NUORTEN AMMATILLINEN KUNTOUTUS - KUNTOUTTAVAA SOSIAALITYÖTÄ

Opinnäytetyö 2011

TIIVISTELMÄ

Ruuska Eeva

Nuorten ammatillinen kuntoutus- kuntouttavaa sosiaalityötä, 44 sivua, 1 liite

Saimaan ammattikorkeakoulu

Aikuiskoulutus- ja palvelutoiminta

Sosiaali- ja terveysala, Lappeenranta

Sosiaalialan koulutusohjelma

Opinnäytetyö 2011.

Ohjaaja: Helena Wright, Saimaan ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelman koulutuspäällikkö

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää nuorten odotuksia ja toiveita heidän osallistuessaan nuorten ammatilliseen kuntoutuskurssiin ja sitä, miten nämä toiveet ja odotukset toteutuivat kurssin aikana. Tarkoitus oli myös tutkia, mitkä asiat kurssin teemoista nuoret kokivat itseään vahvistaviksi.

Tutkimus on luonteeltaan laadullinen tutkimus. Tutkimusaineisto kerättiin teemahaastatteluina nuorten ammatilliseen kuntoutuskurssiin osallistuneilta nuorilta, neljä haastattelua kurssin alussa ja kolme haastattelua kurssin lopussa. Haastatteluaineisto analysoitiin sisällönanalyysillä induktiivisen päättelyn logiikkaa käyttäen. Lisäksi aineistona käytettiin tutkijan kurssin aikana kirjoittamaan havaintopäiväkirjaa. Tutkija on ollut mukana kaikilla lähijaksoilla ja seurannut kurssin toimintaa alusta loppuun seurantapäiviä lukuun ottamatta.

Kiipulan ammattiopiston järjestämälle ammatilliselle kuntoutuskurssille osallistuneet nuoret toivoivat saavansa kurssin avulla tietoa omista mahdollisuuksistaan työllistyä tai päästä opiskelemaan. He toivoivat yhteiskunnallisen osallisuutensa lisääntymistä ja elämänhallinnan tunteensa vahvistumista.

Kurssi lisäsi nuorten itsetuntemusta ja vahvisti sillä tavoin heidän työelämävalmiuksiaan. Nuoret kokivat saaneensa vertaistukea muilta ryhmäläisiltä, heidän arkirytmensä parani ja he saivat mahdollisuuden käytännössä testata omaa työkykyään. Nuoret mainitsivat myös saamansa henkilökohtaisen ohjauksen itselleen tärkeäksi ja turvallisuudentunnetta lisääväksi tekijäksi kurssin aikana.

Asiasanat: nuorten ammatillinen kuntoutus, kuntouttava sosiaalityö, sosiaalipedagogiikka

ABSTRACT

Ruuska Eeva

Young people's vocational rehabilitation -rehabilitating social work. 44 pages, 1 appendices

Saimaa University of Applied Sciences

Social Services and Health Care, Lappeenranta

Degree Programme in Social Services.

Bachelor's Thesis, 2011.

Instructors: Helena Wright, Saimaa University of Applied Sciences, Head of Degree Programme in Social Services

The purpose of this research was to clarify young people's expectations and wishes as they participated in young people's vocational rehabilitation course and how these expectations and wished were realised during the course. The purpose was also to research which of the course themes the young people felt to be self- reinforcing.

The research was done as qualitative research. The research data is collected by theme interviews from the young people who participated in the vocational rehabilitation course. Four of the interviews were done in the beginning of the course and three in the end. Interview data has been analysed by using inductive reasoning logic. In addition the researcher's observation diary was also used as a data source. The researcher took part in all the courses classes held in Kiipula and followed the course activity from the beginning to the end except for the follow-up days.

The young people who participated in the course conducted by the Kiipula Vocational college hoped to get information of their own chances to get work or a place to study trough the course. They are hoping to get more involved with the society and create better feeling of control in their life.

The course improved its participants' self knowledge and therefore strengthened their employment possibilities. The participant's felt that they got support from their peers, their daily schedule improved and they got a chance to tests their working abilities in real life. The participants also mentioned that the personal guidance they received was important to them and it also added their feeling of security during the course.

Keywords: Young people's vocational rehabilitation, rehabilitating social work, social pedagogy

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 NUORTEN AMMATILLINEN KUNTOUTUS KIIPULAN AMMATTIOPISTOSSA	7
3 NUORTEN SYRJÄYTYMISEEN SEKÄ TYÖTTÖMYYDEN EHKÄISEMISEEN LIITTYVIÄ TUTKIMUKSIA	10
4 SOSIAALIPEDAGOGIIKKA JA KUNTOUTTAVA SOSIAALITYÖ	12
4.1 Kuntouttava sosiaalityö ja kumppanuus asiakassuhteessa	12
4.2 Sosiaalipedagogisia lähtökohtia nuorten kanssa tehtävään kuntouttavaan sosiaalityöhön	14
5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	20
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	20
6.1 Laadullinen tutkimus	20
6.2 Aineisto	21
6.2.1 Teemahaastattelut	22
6.2.2 Havainnointi	23
6.3 Aineiston analyysi	24
7 TUTKIMUSTULOKSET	26
7.1 Elämänhallinnantunteen vahvistuminen ja yhteiskunnallisen osallisuuden lisääntyminen	26
7.2 Nuorten kurssin aikana itseään vahvistaviksi kokemat asiat	28
7.3 Havainnointiaineiston yhteenveto	30
8 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA POHDINTAA	31
LÄHTEET	36
LIITTEET	
Liite 1 Haastatteluteemat	

1 JOHDANTO

Nuorten syrjäytyminen opiskelu ja työmarkkinoilta on ollut viime vuosina esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Viimeisimmän laman vaikutukset näkyvät myös nuorten työttömyytenä. Nuorten työllistymistä on pyritty edistämään erilaisilla toimenpiteillä esimerkiksi työpajatoiminnalla ja tukityöllistämällä. Uudessa hallitusohjelmassa yhteiskuntatakuulla pyritään estämään nuorten syrjäytyminen. Yhteiskuntatakuu koskee alle 25-vuotiaita tai alle 30-vuotiaita ammattiin valmistuneita nuoria. Heille pitää tarjota työ-, harjoittelu-, opiskelu-, työpaja-, tai kuntoutuspaikka kolmen kuukauden kuluessa työttömäksi joutumisesta. Yhteiskuntatakuu astuu voimaan jo vuonna 2013. (Pohjanpalo 2011.)

Vaikka nuorten työttömyys on hieman vähentyneet viime vuodesta, liian moni nuori jää edelleen työmarkkinoiden ulkopuolelle. Noin 55 000 nuorta on joutunut olemaan yli vuoden työttömänä. Pekka Myrskylän mukaan työttömyyteen ja yhteiskunnan ulkopuolelle jäävät helpoimmin kouluttamattomat ja vieraskieliset nuoret ja heikot perheolosuhteet lisäävät myös syrjäytymisriskiä. Tekemässään tutkimuksessa hän kuitenkin toteaa työvoimapolitiittisten toimenpiteiden ehkäisevän nuorten syrjäytymistä. (Vainio 2011.)

Kuntien pitää etsiä uusia keinoja ja mahdollisuuksia työllisyyden ehkäisemiseksi. Työministeri Lauri Ihalainen kannattaa aktiivista työpolitiikkaa ja hänen mukaansa sen merkitys tulee kasvamaan uuden hallitusohjelman myötä. Hän on erityisen huolissaan niistä nuorista, jotka jäävät ilman toisen asteen opiskelupaikkaa tai eivät edes pyri minnekään. (Pohjanpalo 2011.) Näiden nuorten tavoittamiseksi tarvitaan eri hallinnon alojen välistä yhteistyötä, jota jo toteutetaan kokeiluna useassa kunnassa työ- ja elinkeinotoimistojen ja Kelan yhteisissä palvelukeskuksissa. Näitä keskuksia tullaan perustamaan uuden hallitusohjelman myötä koko maahan. (Manner 2011.)

Nuoret, joiden terveydentilassa on jokin tekijä, joka rajoittaa heidän sijoittumista työhön tai opiskeluun, ovat vielä suuremmassa vaarassa syrjäytyä. Heidän tukemiseen ja auttamiseen erilaiset kuntoutuslaitokset järjestävät yhdessä Kelan kanssa nuorten ammatillisia kuntoutuskursseja. Näillä kursseilla pyritään tukemaan nuoria sopivan työn tai ammatin löytämisessä.

Aloitin opiskeluuni liittyvän työharjoittelujakson Kiipulan ammattiopiston toimipisteessä Vantaan Tikkurilassa tammikuussa 2011. Osallistuin tuolloin nuorten ammatillisen kuntoutuksen kurssin toimintaan sosionomiopiskelijana (AMK). Näin sain mahdollisuuden tutustua kuntouttavaan sosiaalityöhön seuraamalla nuorten ammatillisen kuntoutuskurssin toimintaa alusta loppuun.

Oma kiinnostukseni erityisopetukseen on herännyt jo kauan sitten. Muistan lukion jälkeen päiväkodeissa työskennellessäni kiinnostuneeni erityisesti niistä lapsista, joiden kasvu ja kehitys eivät menneetkään ihan normaalilla tavalla. Hakeuduin lastenhoitajakouluun ja sitä kautta päiväkotiin töihin. Oman perheen perustamisen ja omien lasten syntymän jälkeen hakeuduin toimintaterapeutti-koulutukseen saadakseni lisätietoa ja koulutusta erityislasten tukemiseen. Valmistumisen jälkeen päädyin kuitenkin sattumien kautta erityisluokanopettajan työhön oppimisvaikeuksisten lasten pariin erityiskouluun ja yleisopetuksen koulun erityisluokille.

Olen siis nähnyt lasten kehityskaaren vauvasta yläasteikäisiin asti päiväkodissa, koulussa ja myös hieman sairaalamaailmassakin. Saatuaani nyt mahdollisuuden suorittaa sosionomitutkinnon (AMK) loppuun, tiesin suuntaavani tähän opiskeluuni liittyvän opinnäytetyöni ja työharjoittelujaksoni perehtyäkseni ammatilliseen erityisopetukseen. Ammatillinen erityisopetus on luonnollinen jatkumo työuralleni.

Tähän tutkimukseen liittyvä aineisto koostuu Kiipulan ammattiopiston järjestämälle ja Kelan kustantamalle ammatilliselle kuntoutuskurssille osallistuneiden nuorten teemahaastatteluista sekä havainnointipäiväkirjasta liittyen työharjoittelujaksooni sosionomiopiskelijana (AMK) Kiipulassa. Tämän laadullisen tutkimuksen tavoitteena on selvittää nuorten ajatuksia ja odotuksia ammatilliseen kuntoutuskurssiin liittyen ja niiden toteutumista. Tutkimuksen taustateoria on sosiaalipedagoginen liittyen kuntouttavaan sosiaalityöhön.

2 NUORTEN AMMATILLINEN KUNTOUTUS KIIPULAN AMMAT- TIOPISTOSSA

Kiipulan ammattiopisto on valtakunnallinen ammatillinen oppilaitos, jonka toimialana on erityisesti tukea tarvitsevien nuorten ja aikuisten ammatillinen perus- ja lisäkoulutus, työvoimakoulutus sekä valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus. Kiipulan aikuiskoulutuksen erityisosaamista on työ- ja toimintakyvyiltään heikentyneiden nuorten ja aikuisten kouluttaminen. Kiipulan ammattiopisto kehittää koulutus- ja kuntoutuspalveluja yhteistyössä Kelan, työhallinnon ja yritysten kanssa. Ammattiopiston aikuiskoulutus ohjaa ammatinvalintaan, ammatilliseen osaamiseen, työkyvyn ylläpitämiseen ja työpaikan löytämiseen liittyvissä kysymyksissä. (Kiipulasäätiön vuosikertomus 2009.)

Kiipulan ammattiopiston toimintaa ohjaavat uudet tavoitearvot on määritelty seuraavalla tavalla: aikaansaavuus, rohkeus, kumppanuus, kohtuullisuus ja ihmisyyys. Nämä arvot ohjaavat koko henkilöstön toimintaa. Toiminnassa otetaan huomioon jokaisen opiskelijan oma historia, nykyisyys ja tulevaisuus. Opiskelijan etenemistä ohjataan yksilöllisesti yhteisöllisillä menetelmillä. Kiipulassa luotetaan opiskelijan omaan asiantuntijuuteen oman elämänsä suhteen mutta tarjotaan eri alojen ammattilaisten asiantuntijuus opiskelijoiden käyttöön. Tavoitteena on yhdessä opiskelijan kanssa löytää hänelle juuri sopivin kuntoutus- ja/tai opiskelusuunnitelma. Kumppanuuteen liittyy myös työelämäyhteistyö, jonka avulla autetaan opiskelijoita löytämään niin harjoittelupaikkoja kuin vakituisiakin työpaikkoja. Kaiken toiminnan pohjalla on opiskelijoiden arvostaminen ja heidän osallisuutensa vahvistaminen. (Kiipulan ammattiopiston opetussuunnitelma B-osa 2010.)

Kiipulan ammattiopiston toteuttamalla ja Kelan kustantamalla nuorten ammatillisella kuntoutuskurssilla pyritään estämään sellaisten nuorten syrjäytymistä, joilla on jokin terveydellinen este päästä normaalia polku ammattiopintoihin tai työelämään mukaan. Kurssilla on lähtökohtana jokaisen opiskelijan oma henkilökohtainen tilanne, jonka pohjalta laaditaan kullekin yksilöllinen suunnitelma. Tavoitteena on auttaa ja tukea nuoria työpaikan tai opiskelupaikan etsimisessä. (Nuorten ammatillinen kuntoutuskurssi 2011.)

Ammatillinen kuntoutus kohdistuu yleensä henkilöihin, joiden riski syrjäytyä työelämästä joko työkyvyttömyyteen tai pitkäaikaistyöttömyyteen, on sairauden tai vajaakuntoisuuden takia tavallista suurempi. Ammatillista kuntoutusta määritellään ja kuvaillaan sekä toimenpiteiden että tavoitteiden pohjalta. Toimenpideperusteisen määrittelyn mukaan ammatillinen kuntoutus tarkoittaa sitä osaa kuntoutuksesta tai kuntoutusprosessista, jossa toteutetaan ammattiin tai työhön liittyviä toimenpiteitä, kuten ammatinvalinta- ja urasuuntapalveluita, ammatillista koulutusta, työkokeilua, työhönvalmennusta tai muita työkykyisyyttä tai työllistymistä tukevia toimenpiteitä. (Järvikoski & Härkäpää 2004.)

Kelan määritelmä nuorten ammatilliselle kuntoutuskurssille on seuraavanlainen:

Nuorten ammatillisen kuntoutuksen kurssin tarkoituksena on auttaa kuntoutujia pääsemään työelämään joko suoraan työharjoittelun kautta tai etsimällä kuntoutujalle sopiva koulutus- tai ammattiala työharjoittelussa ja laatimalla jatko-suunnitelma ammatti-/työuran löytymiselle esim. koulutuksen kautta. Lisäksi ammatillisen kuntoutuskurssin tavoitteena on nuoren omien voimavarojen ja vahvuuksien tunnistaminen, elämänhallinnan, sosiaalisten taitojen ja aktiivisuuden lisääminen, ammatillisten valmiuksien parantaminen ja toimivan tukiverkoston luominen omalle paikkakunnalle. Kurssi on osa ammatillisen kuntoutuksen laajempaa prosessia. (Kelan laitospuotoisen kuntoutuksen standardi 17/11.5.2009, 20-22.)

Nuorten ammatillisen kuntoutuskurssin osallistujat ovat eri sairausryhmistä tulevia kuntoutujia, iältään 16–25-vuotiaita. Nuoret ovat koulutusta vailla olevia tai koulutuksen keskeyttäneitä sekä ammattiin valmistuneita, joiden on vaikeaa työllistyä. Heillä kaikilla pitää olla hoitosuhde terveydenhuoltoon ja realistiset mahdollisuudet työllistyä. Kuntoutuksen pitää myös olla oikea-aikaista nuorten sairauden kannalta. Kurssit ovat avomuotoisia, jolloin kurssi muistuttaa normaalia työssäkäyntiä. Kurssin kokonaiskesto on 125 vuorokautta, josta 40 vrk on ryhmämuotoista opiskelua, 80 vrk työharjoittelua ja yksilöllisiä seurantapäiviä on 5 vrk kurssin jälkeisen puolen vuoden aikana. Kurssin suunnittelusta ja toteutuksesta vastaa moniammatillinen tiimi: psykologi, sosiaalityöntekijä/sosionomi (AMK), työelämänasiantuntija sekä lääkäri. Lisäksi kurssin toteutukseen voi osallistua myös muita erityistyöntekijöitä, esimerkiksi erityisopettaja, fysioterapeutti, toimintaterapeutti ja ravitsemusterapeutti. (Kelan laitospuotoisen kuntoutuksen standardi 17/11.5.2009, 26-27.)

Tammikuussa 2011 alkanut nuorten ammatillinen kuntoutuskurssi alkoi tammi-
kuussa ja päättyi heinäkuussa 2011.

aloitus ryhmäjaksolla	18.01.–21.01.2011
työharjoittelujakso	22.02.–04.04.2011
ryhmäjakso	05.04.–18.04.2011
työharjoittelujakso	19.04.–01.07.2011
kurssin päätösyhmäjakso	01.07.–08.07.2011
yksilölliset seurantapäivät	09.07.2011–08.01.2012

Kuvio 1. Nuorten ammatillisen koulutuskurssin aikataulu.

Alkuvaiheen aikana työryhmän jäsenet perehtyvät kuntoutujan sairauteen ja sen aiheuttamiin toimintakyvyn muutoksiin ja kuntoutujan kokonaistilanteeseen. Kar-
toitus tapahtuu vähintään kolmen yksilöllisen haastattelun ja tutkimuksen perus-
teella. Yhdessä kuntoutujan kanssa pohditaan kuntoutuksen tavoitteita ja keino-
ja niiden saavuttamiseen, ja nämä tavoitteet kirjataan henkilökohtaiseen tavoite-
lomakkeeseen yhdessä omaohjaajan kanssa. Jokaisen kuntoutujan yksilöllii-
seen ohjelmaan sisältyvät moniammatillisen työryhmän jäsenten ja erityistyön-
tekijöiden tapaamiset, verkostotyö, välitehtävät sekä työharjoittelut. (Kelan lai-
tosmuotoisen kuntoutuksen standardi 17/11.5.2009, 28-29.)

Ryhmämuotoisen ohjelman tavoitteena on luoda mahdollisuudet aktiivisen ryh-
män syntymiselle ja mahdollistaa myös vertaistuen saanti muilta kuntoutujilta.
Aiheita käsitellään nuorille soveltuvilla menetelmillä ja sisältöinä on muun muas-
sa itsetunto ja itsetuntemus, vuorovaikutustaidot, elämänhallinta sekä terveydel-
listen rajoitteiden vaikutus työkykyyn. Keskeisenä teemana on ammatinvalin-
taan ja työelämään liittyvä tietous. Yhtenä tavoitteena on sosiaalisten vuorovai-
kutustaitojen ja arjen elämänhallinnan harjoittelu ryhmässä. (Kelan lait-
osmuotoisen kuntoutuksen standardi 17/11.5.2009, 29-30.)

Työharjoittelupaikat kuntoutujat hankkivat mahdollisuuksiensa mukaan itse,
mutta tarvittaessa kouluttajat voivat avustaa. Työharjoittelu voi tapahtua yhdes-
sä tai useammassa työpaikassa. Työharjoittelusta laaditaan kirjallinen sopimus

työnantajan kanssa. Työharjoittelujakson aikana oma- ohjaaja tukee ja ohjaa kuntoutujaa käyden työpaikalla sekä pitää yhteyttä työnantajaan. (Kelan laitospuotoisen kuntoutuksen standardi 17/11.5.2009, 31.)

Päätösjaksolla arvioidaan yksilöllisesti ja ryhmässä kuntoutuskokonaisuuden toteutumista suhteessa asetettuihin tavoitteisiin. Jokaisen kuntoutujan jatkosuunnitelmat kirjataan ylös ja käydään yksilökeskusteluissa läpi kiinnittäen huomiota ammatillisiin jatkosuunnitelmiin. Tavoitteena on myös laatia seurantapäivien ohjelma ja aikataulu. (Kelan laitospuotoisen kuntoutuksen standardi 17/11.5.2009, 32.)

3 NUORTEN SYRJÄYTYMISEEN SEKÄ TYÖTTÖMYYDEN EHKÄISEMISEEN LIITTYVIÄ TUTKIMUKSIA

Myrskylän tekemän tilastotutkimuksen 18–29-vuotiaiden nuorten syrjäytymisestä työ- ja opiskelumaailmasta tarkoituksena oli selvittää, kuinka moni nuori työtön selviää takaisin työelämään tai opiskelemaan. Aiemmat tutkimukset (Nio 2009, Häggman 2007) ovat osoittaneet, että työttömäksi joutuminen saattaa johtaa työelämästä ja yhteiskunnasta syrjäytymiseen. (Myrskylä 2011, 9.)

Tutkimuksen mukaan kaikki työ- tai opiskeluelämän ulkopuolelle jäävät eivät ole syrjäytymisvaarassa. Osa heistä voi hoitaa lapsia, valmentautua pääsykokeisiin tai toimia niin sanotulla kolmannella sektorilla. Nuorten opiskelu ja työmarkkina- aseman vakiintuminen vievät vuosia eikä ulkopuolella olevien joukko ole jatkuvasti sama. Pitkäaikaisseuranta kertoo vasta tarkemmin syrjäytymisriskin vakavuutta ja jatkuvuutta. Syrjäytymiseen ja sen riskin kohoamiseen vaikuttavat tämän tutkimuksen mukaan koulutuksen puute, perheolosuhteet sekä vieraskielisyys. (Myrskylä 2011, 10–18.)

Myrskylän tutkimuksessa tehty pitkäaikaisseuranta osoitti, että työvoimapolitiiset toimenpiteet ehkäisevät nuorten syrjäytymistä. Erilaisten tukitoimenpiteiden piirissä olleet nuoret työllistyvät paremmin, ja heidän menestymisensä työmarkkinoilla on selvästi parempi kuin toimenpiteiden ulkopuolella olleilla. (Myrskylä 2011, 19.)

Kunnat ovat yhdessä Kansaneläkelaitoksen kanssa järjestäneet erilaisia kuntoutuskokeiluja ja kuntoutustutkimuksia nuorille. Lapin yliopiston tutkijat kokosivat 18 nuorten kuntoutukseen liittyvästä projektista yhteenvedon 2000-luvun alussa. Tämän Homma hanskaan -nimisen arviointiyhteenvedon mukaan osallistuneet nuoret kokivat hyötynsä hankkeessa mukana olemisesta. He saivat apua ja tukea opintojen loppuunsaattamiseen sekä opastusta tulevaisuuden suunnitteluun. Heitä oli myös auttanut palveluohjaustyypinen tukihenkilönä toimineen viranomaisen läsnäolo ja sen mukanaan tuoma turvallisuudentunteen lisääntyminen. Nuoret olivat päässeet tutustumaan myös työelämään ja sen avulla löytäneet mielenkiinnon kohteitaan ja omia vahvuuksiaan. Retket ja teemapäivät olivat laajentaneet nuorten elämänpiiriä ja tutustuttaneet heitä uusiin asioihin. Ryhmästä saatu vertaistuki ja ystävyysuhteet olivat lisänneet nuorten elämänhalua ja motivaatiota suoritua opinnoista. Suurimman osan syrjäytymisvaaraa oli projektien myötä pystytty vähentämään, ja heidän tilanteeseen oli pystytty vaikuttamaan positiivisesti. (Suikkanen, A., Martti, S. & Linnakangas, R. 2004, 219–224.)

Yhteiskuntatieteiden maisteri Jaana Vastamäen mukaan työttömien elämänhallintakyky on heikompaa kuin työssä käyvien. Koherenssilla, eli elämänhallintakyvyllä tarkoitetaan sitä, miten ymmärrettävänä, mielekkäänä ja hallittavana ihminen pitää elämänsä kulkua tai sen tapahtumia. Työttömyys tai työn epävarmuus heikentävät ymmärrettävästi elämänhallinnan tunnetta, kun jatkuvuus ja ennustettavuus häviävät elämästä. (Feldt, T., Mäkikangas, A. & Piitulainen, S. 2008, 103–109.) Vastamäki totesi väitöskirjatutkimustaan tehdessään, että työhön paluuta tukevat työllisyystoimenpiteet voivat vahvistaa ihmisen koherenssin tunnetta. Hänen mukaansa hankkeiden onnistumisen mittaamien pelkästään työllistymisprosentteilla on kurssien ja hankkeiden aliarvioimista. Vastamäen tutkimushankkeessa olleiden työttömien elämänhallinnantunne vahvistui kyselyi-

den perusteella (kurssin alussa ja lopussa) puolivuotisen kurssin aikana lähes yhtä suureksi kuin työssä käyvien. Tämä elämänhallinnantunteen vahvistuminen lisää henkilöiden voimaantumisen myötä elämänlaadun paranemista. Tällä on taas merkitystä sille miten nopeasti työtön pystyy irtautumaan työttömyydestä. (Peltonen 2010.)

Korpi kartoitti tutkimuksessaan, jossa hän haastatteli aikuisten pitkäkestoisen ammatillisen kuntoutuskurssin osallistujia, kuntoutujien omia käsityksiä työllistymistekijöistä. Tässä tutkimuksessa työllistymisedellytyksiksi kuntoutujien haastatteluiden perusteella muodostuivat ammatillisen valmiuksien vahvistuminen, terveydentila, tietoisuus mahdollisuuksista ja velvollisuuksista sekä voimaantumisen vahvistuminen. Korven mukaan olisi mielenkiintoista tutkia, kuinka nämä kuntoutujien esille nostamat työllistymistekijät tulevat käsitellyiksi kuntoutuskursseilla todellisuudessa. (Korpi 2010, 24–28, 49.)

4 SOSIAALIPEDAGOGIIKKA JA KUNTOUTTAVA SOSIAALITYÖ

4.1 Kuntouttava sosiaalityö ja kumppanuus asiakassuhteessa

Yhteiskunnallisen tilanteen muutos ja kehitys vaativat myös sosiaalityöltä kykyä muuttua ja kehittyä. Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka avaa Hiilamon ja Saaren mukaan uuden näkökulman, joka on potentiaalisesti sekä kansalaisten että hyvinvointivaltion uudistamisen kannalta myönteinen. Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikassa ihminen on aktiivinen toimija, joka luo itse omaa todellisuutta yhdessä muiden kanssa. Sosiaalisten mahdollisuuksien avulla pyritään mahdollistamaan myönteiset siirtymät eli vahvistamaan aktiivista hyväosaisuutta. Tällöin politiikan onnistumista arvioidaan ihmisten valintamahdollisuuksien ja niiden toteutumisen kautta. (Hiilamo & Saari. 2011, 13–16.)

Kuntoutusta voidaan myös tarkastella sosiaalisten mahdollisuuksien näkökulmasta. Tällöin kuntoutuksen tavoitteena on asiakkaan kokonaisvaltainen yhteiskunnallinen osallisuus. Pyrkimyksenä on tukea yksilön mahdollisuutta vaikuttaa omaan elämäänsä tämän itsemääräämisoikeutta korostamalla. Kuntoutuksen tulisi saada aikaan ihmisen elämässä myönteisiä siirtymiä. Jalavan ja Seppälän

mukaan asiakkaan osallisuus kuntoutuksessa pitää nähdä ihmisoikeutena, joka näkyy kuntoutuskentällä toiminnan tasolla uudenaikaisena kumppanuutena asiakkaan ja kuntoutustyöntekijän välillä. Tällöin osallisuus olisi mahdollisuus, ei velvoite. (Jalava & Seppälä 2011, 251– 261.)

Tavoitteena kumppanuussuhteessa on asiakkaan ja asiantuntijan toiminen rinnakkain sekä yhdessä tekeminen. Asiakkaan tilanteeseen tuoma toinen tieto on yhtä arvostettavaa kuin työntekijän asiantuntijuus. Näin kumppanuus perustuu toinen toisensa kunnioittamiseen ja arvostamiseen. Erilaiset kulttuuriset erot hyväksytään työn lähtökohdaksi pitäen kuitenkin esillä neuvottelujen mahdollisuuden. Tämän hyväksynnän kaksisuuntaisuuden kautta syntyy kohtaamispaikka, jossa erilaiset kulttuuriset merkitykset käyvät vuoropuhelua keskenään ja tästä syystä muokkaavat toisiaan. Tällainen moninaisuuteen pohjautuva suhtautuminen kannustaa asiakkaita tekemään itse oman tarinansa omien lähtökohtiensa pohjalta. (Juhila 2006, 103–117.)

Kumppanuussuhteessa mahdollistuu asiakkaan valtaistuminen. Tuusa lähestyy valtaistumista alla olevista lähtökohdista käsin:

1. valtaistuminen yhteiskunnallisena, rakenteiden ja lähiyhteisöjen muutosta käynnistävänä, eteenpäin vievänä ja sitä tukevana toimintamallina
2. valtaistuminen muutokseen tähtäävänä asiakkaan ja työntekijän välisenä vuorovaikutuksena ja yhteisenä toimintana
3. valtaistuminen asiakkaan omana voimaantumisprosessina

(Tuusa 2005, 37–38.)

Tuusan mukaan nämä kolme toisiinsa kietoutunutta osa-aluetta pitää olla kuntoutuksen työkentässä näkyvissä. Yhteiskunnallisena ilmiönä valtaistuminen voidaan nähdä asiakaskunnan etujen puolesta puhumisena sekä heidän tukemisenään vallan saavuttamisessa poistaen esteenä olevia tekijöitä. Tällöin puhutaan kansalaiskeskeisestä sosiaalityöstä, jossa ”muutosagentteina” toimivat kuntoutusalan ammattilaiset. (Tuusa 2004, 38–39.) Aktiiviseen kansalaistoimintaan osallistuminen yhdessä ja myös asiakkaan täysivaltaisen kansalaisuuden

tunnustaminen, muuttaa myös asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutussuhdetta. Juhila puhuu tässä yhteydessä osallistavasta sosiaalityöstä. Pyrkimyksenä on nostaa asiakkaan tiedot keskeisiksi elementeiksi asiakkaan ja työntekijän väliin dialogiin. Tällaisen tasavertaisen dialogisen asiakassuhteen avulla on mahdollista myös asiakkaan voimaantuminen. (Juhila 2006, 120–122). Valtaistumisella viitataan myös kuntoutujan vaikutusmahdollisuuksien, itsemääräämisen, osallisuuden ja hallinnan kokemusten vahvistumiseen kuntoutusprosessin myötä (Järvikoski ja Härkäpää 2004, 54).

4.2 Sosiaalipedagogisia lähtökohtia nuorten kanssa tehtävään kuntouttavaan sosiaalityöhön

Moderniin yhteiskuntaan liittyvät ilmiöt, huono-osaisuus ja syrjäytyminen, liittyvät aina yhteiskunnan rakenteisiin. Tällöin tarkastelun kohteena ovat ne prosessit, jotka edesauttavat tai estävät myös nuorten yhteiskuntaan integroitumista. Sosiaalipedagogisesti ajatellen on kysymys siitä, miten yhteiskunnan tulisi menetellä niiden jäsentensä kanssa, jotka eivät integroidu toivotulla tavalla yhteiskuntaan. (Hämäläinen 1999, 32.) Sosiaalipedagogiikka kysyy toimintatieteenä miten sosiaalisia ongelmia ja syrjäytymistä voidaan ehkäistä. Sosiaalipedagoginen toiminta on usein käytännöllistä ja toiminnallista, jonka taustalla olevien toimijoiden pitää ajatella sosiaalipedagogisesti. (Hämäläinen 1999, 16–17.)

Nuorisotutkimuksen piirissä nuoruuden ilmaus vaihtelee 15 vuodesta 25 vuoteen. Nuoruuden katsotaan olevan siirtymävaihe lapsuudesta aikuisuuteen. Näin ollen nuoruus on vaihe, jolloin ei enää olla lapsia, mutta jolloin ei vielä olla aikuisiakaan. Moderniin yhteiskuntaan liittyvänä ilmiönä nuoruus on aika-, konteksti- ja kulttuurisidonnaista. (Nivala & Saastamoinen 2010, 11–12.)

Nuorten identiteetin rakentumisen kannalta tänä päivänä olennaista on se, miten nuori löytää itsensä ja erilaisuutensa olematta kuitenkaan liian erilainen. Nuorten kohdalla ikäryhmään kuulumisen on tärkeää; jokainen haluaa kuulua omaan joukkoonsa yhdessä kaikkien muiden kanssa. Nuorten kehitystehtävä on irrottautua vanhemmistaan, ja se tapahtuu liittymällä ikätovereiden ryhmään tiiviimmin. Ikävaiheeseen kuuluvat opiskelu, parinmuodostus, omaan talouteen muuttaminen ja työpaikan vakiinnuttaminen. Niemi (2010, 44) toteaa, että toi-

meentulon ja taloudellisen riippumattomuuden saavuttaminen ei ole nyky-yhteiskunnassa enää helppoa kaikille nuorille, joten nuoruuden päätyminen työelämään siirtyen ei ole itsestään selvää.

Nuorisokasvatuksen, mitä myös nuorten ammatillinen kuntoutus on, haasteena on se, kuinka tukea nuoria ja heidän kasvuaan vahvaksi omaksi itsekseen yhteisönsä jäsenenä. Nykypäivän kilpailutilanne opiskelu- ja työpaikkojen suhteen voi tuntua musertavalta näiden ammatilliseen kuntoutukseen osallistuvien nuorten kannalta. Heidän lähtökohtansa saavuttaa omaan ikäkauteensa liittyvät kehitystehtävät voivat tuntua yhteiskunnallisen tilanteen vuoksi mahdottomilta.

Sosiaalipedagogisessa ajattelussa sosiaalinen-sanaan liittyvät kolme päämerkitystä: yhteiskunnallinen, yhteisöllinen sekä solidaarisuutta koskeva (Hämäläinen & Kurki 1997, 15). Syrjäytymisuhan alla olevien nuorten tilanteessa tulevat esille kaikki nämä kolme merkitystä. Nuorten työttömyys voidaan nähdä elämäntapahtumana, joka koskettaa yhteiskuntaa, lähiympäristöä ja yksilöä. (Kokko 2008, 200.)

Tutkimuksen kohteeksi nousevat silloin Juha Hämäläisen mukaan seuraavat seikat:

- 1. Ne inhimillisen kasvun prosessit, joista yhteiskuntaan integroituminen, sosiaalinen toimintakyky, yhteiskunnallinen identiteetti, osallisuus ja osallistuminen sekä riittävä elämänhallinta yhteiskunnan jäsenenä muodostuvat.*
- 2. Ne erityiset ongelmat, joita ihmisillä on integroitumisessa elämisen laatua, osallisuutta ja elämänhallintaa ylläpitäviin yhteiskunnan toimintajärjestelmiin ja yhteisöihin.*
- 3. Se pedagoginen toiminta, jonka tarkoituksena on edistää täysipainoista yhteiskunnan jäsenyyttä sekä ehkäistä ja lievittää integraatio-ongelmia, syrjäytymistä ja muuta huono-osaisuutta.*

(Hämäläinen 1999, 32.)

Ammatilliseen kuntoutukseen osallistuvat nuoret ovat vahvasti syrjäytymisuhan alla. Heillä kaikilla on jokin terveydellinen tekijä, joka estää heitä pääsemästä mukaan opiskeluun tai työelämään vakituisesti. Nämä nuoret kohtaavat karulla tavalla nyky-yhteiskunnan vaatimukset; ilman koulutusta tai työkokemusta he eivät pysty omin voimin työllistymään. Nykyinen koulutusyhteiskunta vaatii työnte-

kijöiltään paljon; pitää olla sopiva koulutus, työkokemusta ja näyttöä omasta osaamisestaan. Entisen kaltaiset työpaikat, joissa opetellaan työelämän taitoja, ovat yhteiskunnan teknistymisen vuoksi kadonneet lähes kokonaan. Modernin yhteiskunnan yksi tärkeimmistä sosiaalipoliittista ja – pedagogisista tehtävistä on nuorten koulutuksesta ja työstä syrjäytymisen estäminen ja sen uhan alla elävien nuorten auttaminen (Hämäläinen 2000, 12).

Kuntoutuksen tehtävänä sosiaalipedagogisessa työtöteessa nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi on nuorten aktivointi itsensä kehittämiseen sekä ammatillisesti että ihmisenä (Hämäläinen 2000, 33). Tämä pedagoginen tehtävä nousee esille myös kuntoutuksen tämän päivän yleisistä tavoitteista (Kuntoutusselonte-ko 2002) sekä Kelan ammatilliselle kuntoutukselle asettamista tavoitteista. Kuntoutuksessa vaikutetaan yksilön kehitykseen, sosiaalipedagogisesti siinä tarkas- tellaan sitä miten yksilö kiinnittyy lähiyhteisöihinsä ja sitä kautta yhteiskuntaan.

Hämäläisen mukaan sosiaalipedagogisessa toiminnassa on oleellista yhdistää sosiaalinen ja pedagoginen. Tällöin tarkastelun kohteena ovat ne kasvu- ja op- pimisprosessit, joiden avulla yhteiskunnallinen toimintakyky ja sosiaalinen iden- titeetti muodostuvat. Pyrkimyksenä on vaikuttaa huono-osaisuutta aiheuttaviin tekijöihin, jotta syrjäytymisuhan alla olevat ihmiset saavuttaisivat riittävän elä- mänhallinnan ja itsenäisyyden. Sosiaalipedagogiikka painottuu integraatio-on- gelmiin ja pyrkii vaikuttamaan niihin tarkastelemalla niitä tietyssä sosiaalisessa kontekstissa. (Hämäläinen 1999, 36–38.)

Syrjäytymässä olevien nuorten auttamisessa korostuu nuorten subjektiivisuuden ja elämänhallinnan kokonaisvaltainen tukeminen. Sosiaalinen syrjäytyminen tai sen uhka nähdään osaprosessina nuoren elämässä. Nuoren kasvu- ja oppimis- prosessia tuetaan arjesta käsin, osana nuoren elämäntarinaa, ei irrallisena toi- menpiteenä. Nuoren elämänhallinnan tunteen vahvistumisen kautta edistetään myös nuoren itsenäistymiskehitystä. (Hämäläinen 2000, 1) Itsenäistymiskehityk- seen liittyy myös se, että nuori etsii paikkaansa yhteiskunnassa ensimmäistä kertaa itsenäisenä yksilönä, eikä enää perheensä jäsenenä. Nuoren tulee löy- tää paikkansa kaikilla yhteiskunnan toiminta-alueilla: sosiokulttuurisessa järjes- telmässä, taloudellisessa toimintajärjestelmässä sekä poliittisessa toimintajär-

jestelmässä. Nuoren hakiessa ja vahvistaessa paikkaansa näissä yhteiskunnan järjestelmissä prosessin tarkoituksena sosiaalipedagogisesti on yksilöllistymisen suhteessa ympäristöön ja eriytyminen omaksi itsekseen, ajattelevaksi, tuntevaksi ja tahtovaksi ihmiseksi. (Nivala 2007, 83, 90.)

Taloudellisen integraation onnistuessa yksilö liittyy nykyiseen kulutusyhteiskuntaan sitä ylläpitävänä toimijana. Palkansaajana hän osallistuu veroja maksamalla yhteiskunnallisen hyvinvoinnin ylläpitämiseen ja samalla hän pystyy myös huolehtimaan omien tarpeidensa tyydyttämisestä. Kansalaisuuteen liittyy tänä päivänä myös vahvasti työpaikan kautta tapahtuva sosiaalinen ja kokemuksellinen integroituminen, jonka avulla yksilö saa kokemuksen myös omasta hyödyllisyydestään. (Nivala 2007, 91.)

Sosiokulttuurinen integroituminen on laaja-alainen tapahtuma tämän päivän yhteiskunnassa. Yhteiskunnan monimuotoisuus antaa nuorille vapauden valita monista olemassa olevista elämän tyyleistä ja tavoista itselleen sopivimman. Ei ole olemassa yhtä oikeaa tapaa elää ja toteuttaa omaa elämäänsä. Sosiaalisen integraation kautta nuori löytää itselleen luonnollisen paikan ympäröivässä yhteiskunnassa. Tällöin nuori luo omanlaisensa suhteen kulttuuriperintöön muodostaen omaa kulttuurista minuuttaan kiinnittymällä itselleen sopivalla tavalla sosiaaliseen ympäristöön. Nämä sosiaaliset valmiudet kehittyvät kasvatuksellisessa vuorovaikutuksessa eri kasvuympäristöissä. (Nivala 2007, 95–98.)

Poliittinen integraatio edellyttää yksilöltä jonkinasteista kiinnostusta osallistumiseen myös yhteisten yhteiskunnallisten asioiden hoitamiseen. Poliittinen osallistuminen on mahdollista eri tavoin yksilön oman henkilökohtaisen kiinnostuksen mukaan. Siihen liittyvät äänestäminen, yhteiskunnan ja maailman tapahtumien seuraaminen sekä mahdollinen aktiivinen osallistuminen yhteiskunnallista hyvää ajavien yhteisöiden toimintaan. Poliittiseen integraatioon sisältyy sosiaalipedagogisesti ajatellen sosiaalisten yhteistyötaitojen vahvistuminen, jolloin yhteiskunnan jäsenet pystyvät toimimaan täysivaltaisina jäseninä, tiedostavina ja toimintakykyisinä. (Nivala 2007, 99–102.)

Kuntoutuksessa yhteiskunnallisiin toimintajärjestelmiin liittymisen tukeminen tarkoittaa myös kokonaisvaltaisuutta. Tavoitteena on tehdä asiakkaan tilanteesta

niin sanottu sosiaalinen diagnoosi, jolloin on mahdollista välttää asiakkaan leimaaminen ja kategorisoiminen esimerkiksi työttömien tai vajaakuntoisten ryhmään. Tarkoituksena on perehtyä asiakkaan elämismaailmaan, joten diagnoosin kohteena on asiakkaan ympäristö. Asiakkaan elämismaailmaan tutustumalla on mahdollista luoda dialoginen suhde asiakkaaseen. Sosiaalipedagogisesti ajatteleva kuntouttaja pyrkii dialogin avulla tasavertaiseen ja avoimeen suhteeseen, niin sanottuun kanssaihmisyyteen, eli rinnalla kulkemiseen. Tällaisessa asiakassuhteessa kunnioitetaan asiakkaan itsemääräämisoikeutta tunnustamalla hänen asiantuntijuutensa oman elämänsä suhteen. (Ranne 2002, 111–116.) Tällöin on kyse kahden ihmisen tasavertaisesta suhteesta, joka perustuu kunnioitukseen ja dialogiseen kohtaamiseen. Dialogisuus on avointa vastavuoroista kommunikaatiota, jossa asiakasta ei pyritä ottamaan haltuun. (Mönkkönen 1999, 24–25; Suominen & Tuominen, 2007, 79–80.)

Kuntoutuksessa pidetään yleisesti entistä tärkeämpänä asiakaslähtöisyyttä, kuntoutujan asemaa, hänen elämänhallintaansa ja valtaistumistaan. Tätä korostavat myös Järvikoski ja Härkäpää artikkelissaan, joka käsittelee muuttunutta asiakkuutta. Heidän mukaansa asiakaslähtöisyyden tulee toimia ohjenuorana kuntoutuksen aikana. Kuntoutuksen asiantuntijoiden tehtävänä tällaisessa työskentelytavassa on toimia oppimisprosessin tukijana kuntoutujan tutkiessa omaa elämäänsä ja tulevaisuuttaan. Asiantuntijan tehtävänä on tarjota asiakkaalle tietoa ja erilaisia vaihtoehtoja kuntoutumisen tueksi. Kuntoutumisprosessin etenee ja johtaa parempaan lopputulokseen, jos asiakas on itse aktiivisesti mukana tilanteen määrittelyssä ja tavoitteiden asettelussa. (Härkäpää & Järvikoski, 2008. 51–61.)

Suomessa työttömyyteen liitetään kuntoutus-käsite toisin kuin muissa eurooppalaisissa maissa. Kuntoutus-käsitteen liittäminen työttömyyteen tapahtui vuonna 2001, jolloin säädettiin laki kuntouttavasta työtoiminnasta. Tuija Kotiranta pitää kuntoutussanan liittämistä työttömyyteen kyseenalaisena. Hän kysyy aiheellisesti, seuraako työttömyydestä lähtökohtaisesti vajaakuntoisuutta. Hänen mukaansa kuntouttajien täytyy oivaltaa ihmisen kokonaisvaltaisuus ja kuntoutustoitteiden avulla luotavat mahdollisuudet ja niiden avulla kuntoutujien elämäkerrassa toteutuvat muutokset. Näin ollen kuntoutumisprosessi tähtää tule-

vaan ja pyrkii luomaan uutta. Kuntoutus on yksilöllinen tapahtuma, jolloin sen pohjana nähdään yksilön elämäkerta ainutlaatuisena kokonaisuutena. Kuntoutuminen mahdollistuu kuntoutujan sisäistäessään omat mahdollisuutensa tiedostaessaan omat vahvuutensa. (Kotiranta 2008, 21–52.)

Kurjen mukaan kasvattamisessa on kyse persoonallisuuden herättämisestä. Pedagogisessa, erityisesti sosiaalipedagogisessa, suhteessa on tärkeää ymmärtää sen ydin, johon sisältyy kontakti, kommunikaatio ja yhteys. Tällaisessa ohjauksellisessa suhteessa toinen persoona kohdataan minä- sinä-suhteessa, tasavertaisesti aidossa dialogisessa suhteessa. Tarkoituksena on toimia avoimesti ja suorasti osoittaen vahvaa läsnäoloa sekä toimia molempia osapuolia kunnioittaen. (Kurki 2006, 69–70.)

Nuorten kanssa koulutustyössä toimivien aikuisten pitää ensin ymmärtää itseään ja pystyä refleктоimaan omaa toimintaansa. Vain näin kasvattaja voi antaa tilaa nuorelle ja tukea häntä nuoren omassa kasvuprosessissaan. Hämäläinen kuvaa dialogista kasvatussuhdetta vastuunottamisena toisesta ihmisestä, jolloin kasvattaja toimii tarvittaessa myös jarruna. (Hämäläinen 2010, 178–179.)

Nuoruus voidaan nähdä myös yhteiskunnan jäsenyyteen valmistautumisen aikana. Ammatilliseen kuntoutukseen osallistuvien nuorten täysivaltainen yhteiskunnallinen osallisuus ja jäsenyys ovat uhattuina. He eivät ole löytäneet paikkaansa yhteiskunnassa toivotulla tavalla, he ovat vaarassa jäädä irrallisiksi yhteiskunnasta. Yhteiskunnallisena toimenpiteenä ammatillinen kuntoutuskurssi pyrkii edesauttamaan näiden nuorten integroitumista yhteiskuntaan. Nivalan mukaan kasvattajien pitää myös miettiä minkälaiseen socialisaatioon kasvatuksella pyritään: kehitetäänkö valmiuksia sopeutua olosuhteisiin vai suhtautumista niihin kriittisesti (Nivala 2010, 101).

5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän laadullisen tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää nuorten odotuksia ja toiveita heidän osallistuessaan nuorten ammatilliselle kuntoutuskurssille sekä sitä miten nämä toiveet toteutuivat. Samalla oli tavoitteena tutustua kuntouttavaan sosiaalityöhön sosionomiopiskelijan (AMK) roolissa seuraten sosionomin työnkuvaa hänen toimiessaan yhtenä kurssin kouluttajana osallistuen moniammatillisen tiimin työskentelyyn. Pyrkimyksenä oli myös löytää kehittämissideoita nuorten ammatillisen kurssin toteuttamiseen.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- Millaisia ovat ammatilliseen kuntoutuskurssiin osallistuvien nuorten ajatukset ja odotukset kurssin annista?
- Toteutuvatko nuorten odotukset ja toiveet eli heidän tavoitteensa?
- Mitkä asiat nuoret kokevat itseään vahvistaviksi, voimaantuttaviksi kurssin sisällöstä?

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

6.1 Laadullinen tutkimus

Toteutin tämän laadullisen tutkimuksen Kiipulan ammattiopiston Tikkurilan toimipisteessä. Se tapahtui opiskeluun liittyvän työharjoittelujakson aikana sekä sen jälkeisinä kahtena havainnointijaksona. Tutustuessani Kiipulan toimintaan huomasin mahdollisuuden tutustua ammatilliseen kuntoutukseen työharjoittelujakson aikana. Joulukuussa 2010 laadin tutkimussuunnitelman ja tutustuin tutkimusmenetelmiin ja mahdolliseen taustateoriaan. Harjoittelujakson alkaessa tammikuussa 2011 aloitin samalla tutkimukseeni liittyvän havainnoinnin sekä tein haastattelut.

Laadullisella tutkimuksella on tyypillistä, että se tehdään luonnollisessa, todellisessa tilanteessa. Sen tiedonkeruumenetelminä käytetään metodeja, joiden avulla tutkittavien näkökulmat ja ”ääni” pääsevät kuuluviin. Tutkimussuunnitel-

ma voi muotoutua tutkimuksen edetessä, mikä lisää näin tutkimuksen joustavuutta. Laadullisessa tutkimusprosessissa pyritään ymmärtämään toiminnan merkityksiä sekä tavoitellaan kokonaisvaltaista reflektiivisuutta. (Hirsjärvi 2000, 165–166)

Tutkimuseettisesti olennaisia ovat tutkimuslupa, tutkimusaineiston keruuseen, tutkimuskohteen hyödyntämiseen, tutkimukseen osallistumiseen ja tiedottamiseen liittyvät kysymykset (Eskola & Suoranta 1998, 52–53). Olen hakenut luvan tutkimuksen tekemiseen Kiipulan ammattiopiston rehtorilta. Saatuani tutkimusluvan Kiipulan ammattiopistolta rehtorin kautta jatkoin tutkimuksen eteenpäin viemistä. Haastatteluihin pyysin luvan nuorilta henkilökohtaisesti varmistuen, että he tiesivät, mihin he osallistuivat. Nuorten anonymiteetin suojaamiseksi en käytä tutkimusraportissa henkilötietoja, joiden perusteella heidät voisi tunnistaa. Kurssin havainnointiin ja asioiden kirjaamiseen pyysin myös luvan kurssin vastuukouluttajilta. Olen ollut Kiipulan ammattiopiston ulkopuolinen taho, mikä vahvistaa tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta. Tutkimuksista laaditun raportin luovutan Kiipulan ammattiopistolle, jossa myös tutkimukseen osallistuneet nuoret voivat tutustua siihen niin halutessaan.

Tietoa, jonka sain haastatelluilla, voidaan pitää luotettavana, sillä tarkoituksena oli saada nuorten omat ajatukset ja odotukset esille. Koko kurssin aikana tapahtunut havainnointi täydensi haastatteluaineistoa ja auttoi minua muodostamaan kokonäkemyksen kurssista ja sen toiminnoista. Nämä aineistot yhdessä vahvistivat tutkimuksen luotettavuutta ja mukaan tuli myös minun subjektiivinen kokemus kurssista ja sen todellisuudesta. (Hirsjärvi & Hurme 1991, 130; Metsämurtonen 2006, 194–204.)

6.2 Aineisto

Tässä laadullisessa tutkimuksessa tutkijan ja tutkittavien suhde on ollut läheinen ja tarkoituksena on ollut kuvata todellista tilannetta nuorten elämäntarinas- sa heidän osallistuessaan nuorten ammatilliselle kurssille. Tavoitteena on saada tutkimukseen osallistuvien nuorten ääni kuuluville. Tutkimusmetodeina ovat sen vuoksi teemahaastattelu ja osallistuva havainnointi. (Hirsjärvi ym 2000, 160–168.) Haastatteluiden ja havainnoinnin avulla pääsin tutkijana tutustumaan

nuorten elämismailmaan ja tutkimaan heidän suhdettaan omaan todellisuuteensa. Samalla toteutui fenomenologis-hermeneuttinen tutkimusperinne; tutkijana ja tutkimuksen kohteena oli ihminen. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 33–34.)

6.2.1 Teemahaastattelut

Aloitin työharjoittelun Kiipulan ammattiopistossa tammikuussa 2011. Nuorten ammatillisen kurssin ensimmäisellä viikolla seurasin kurssin toimintaa ja tutustuin nuoriin. Kurssin vastaavan kouluttajan kanssa keskustellen valitsin neljä nuorista haastateltavaksi pyytäen heiltä suullisen suostumuksen tutkimukseen. Valitusta yksi kieltäytyi, joten pyysin toisen nuoren mukaan, ja hän suostui haastateltavaksi. Valinta tehtiin pyrkimällä löytämään keskenään erilaisesta tilanteesta kurssille tulleista nuoria, jotta haastattelut antaisivat mahdollisimman laajan kuvan kurssille osallistuneista nuorista ja heidän ajatuksistaan. Näin ollen valintaan vaikutti tutkijan mielenkiinto, otannan ollessa ei-satunnainen (Metsämuuronen 2006, 45). Tutkimussuunnitelman avulla selvitin haastatteluun osallistujille tutkimuksen tavoitteet ja menetelmät. Pyrin myös henkilökohtaisessa tapaamisessa keskustelun avulla varmistamaan, että haastateltavat tiesivät, mihin he ovat osallistumassa. Heidän osallistumisensa perustui vapaaehtoisuuteen. Tutkimustiedot ovat luottamuksellisia ja kaikkien osallistujien nimettömyys tulee taata heidän niin halutessaan. Tuomi ja Sarajärvi toteavat, että ihmisoikeudet muodostavat ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen eettisen perustan (Tuomi & Sarajärvi 2002, 128).

Tutkimushaastattelut toteutin yksilöllisinä teemahaastatteluina kahdessa vaiheessa, kurssin alussa ja lopussa. Haastattelemalla nuoria halusin korostaa heidän subjektiivuttaan ja pidin heitä tutkimukseni kannalta merkityksiä luovina ja aktiivisina osapuolina kuntoutusprosessissa. Haastateltavat vastasivat kysymyksiin omin sanoin, jolloin heidän kokemuksensa saattoivat nousta esiin. Kysymykset muodostuivat tosiasiakysymyksistä sekä mielipidekysymyksistä niin, että kysymykset olivat kuitenkin luonteeltaan avonaisia. Hirsjärvi ja Hurme (1991, 44–50) toteavat teemahaastattelun olevan avoimuudessaan kaikkein joustavin ja paljastavin ihmisten kohtaamistapa. Toteutuakseen hyvin tilanne vaatii sopivat ja taitavasti suunnitellut olosuhteet. Tein haastattelut Kiipulan am-

mattiopiston tiloissa, rauhallisessa toimistohuoneessa varmistaen häiriöttömyyden. Pyrkimyksenä oli luoda tilanteesta rento ja luonnollinen. Nauhoitin alkuhaastattelut varmistaakseni, että saan kaiken tutkimuksen kannalta merkityksellisen esille aineiston analyysivaiheessa. Loppuhaastattelut kirjaisin ylös tietokoneella haastatteluiden jälkeen ja käytin tätä materiaalia analyysin aineistona

Haastatteluaineiston säilytän kotonani omalla tietokoneellani, samoin kuin haavaintopäiväkirjan materiaalin.

6.2.2 Havainnointi

Osallistuin kurssin kaikkiin lähijaksoihin ja kirjoitin havainnointipäiväkirjaa. Osallistuvana havainnoijana osallistuin ryhmän toimintaa sosionomiopiskelijana (AMK). Pääsin jäseneksi ryhmään ja tein lähijaksojen aikana havaintoja ryhmän ja ryhmäläisten toiminnasta. Osallistuvalla havainnoinnilla sain kokonaiskuvan nuorten ammatillisesta kurssista ja sen sisällöstä sekä sosionomin työnkuvasta kurssilla. Näin sain käytännössä mahdollisuuden seurata ja osallistua kuntouttavaan sosiaalityöhön luonnollisessa ympäristössä osallistuen ryhmän elämään. Koin mielekkääksi toimia osallistuvana havainnoijana, sillä olisi ollut vaikeaa pysytellä vain tarkkailijana. Suoritin kuitenkin samanaikaisesti opiskeluun liittyvää harjoittelua, joten opiskelijan rooli vaati kuitenkin tietynlaista osallistumista oman oppimisen mahdollistumiseksi. Todellisissa tarkkailutilanteissa on vaikeaa ja tarpeetonta pysytellä ulkopuolisena (Metsämuuronen 2006, 117).

Havaintopäiväkirja oli samalla minun harjoittelujaksooni liittyvä oppimispäiväkirja. Havaintopäiviä tuli yhteensä 34 kappaletta. Kirjaaminen tapahtui kurssipäivien aikana vihkoon käsin kirjoittaen, ja kurssipäivien jälkeen tietokoneella puhtaaksi kirjoittaen, jolloin lisäsin aineistoon omia tuntemuksiani ja ajatuksiani mukaan.

Opinnäytetyötä tehdessäni kokosin teoreettiseen osuuteen tämän päivän käsitteitä kuntoutuksesta ja asiakkaan kohtaamisesta, ja sitä kautta vahvistin omaa ammattiosaamistani sosionomina. Tämä sosiaalipedagoginen taustateoria muuttui konkreettisemmaksi ja minulle elävämmäksi voidessani olla mukana nuorten ammatillisen kuntoutuksen kurssin prosessissa osallistujana sosionomi-

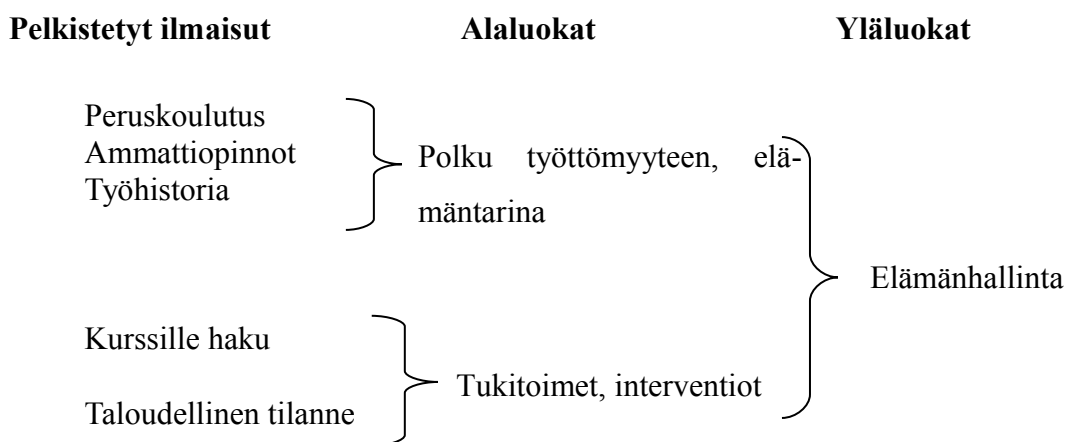
opiskelijan (AMK) roolissa. Näin minä olin itse paikalla oppiakseni uutta ja kehitykseni ammattilaisena.

6.3 Aineiston analyysi

Laadullinen tutkimus tutkimusstrategiana mahdollisti minulle induktiivisen päätelyn eli aineistolähtöisen sisällönanalyysin. (Ahonen ym. 1996. 10–16). Purin ensimmäisen vaiheen haastattelut sanatarkasti vasta harjoittelujakson jälkeen eli noin 2 kuukauden kuluttua haastatteluista. Mielestäni se oli toimiva ratkaisu sillä aikaisempi aineistonanalysointi olisi saattanut vaikuttaa suhtautumiseeni haastattelemiini kurssilaisiin osallistuessani kurssiin sosionomiopiskelijana (AMK). Hirsjärven ja Hurmeen (1991, 108) mukaan ilmiöiden ymmärtämiseen tarvitaan ajallista etäisyyttä. Näin sain kypsyttelyn jälkeen mahdollisuuden tarkastella kokonaisuutta laajemmasta perspektiivistä

Sanatarkasti puretun haastatteluaineiston luin läpi useampia kertoja. Etsin siitä alkuperäisilmaisuja, joissa oli samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia. Alkuperäisilmaisut muunsin pelkistetyiksi ilmaisuiksi, joiden avulla ryhdyin tuloksia luokittelemaan alaluokkiin ja niiden kautta yläluokkiin. Aineiston abstrahoinnin avulla erottelin tutkimuksen kannalta olennaisen tiedon. Lopulta päädyin kahteen pääluokkaan, jolloin pyrkimyksenä oli yhdistää tutkimukseni empiirinen tieto teoreettisiin käsitteisiin. (Tuomi ja Sarajärvi 2002, s.110–115.)

Ohessa esimerkki aineiston analyysistä:

Kuvio 2 Aineiston analyysi

Toisen vaiheen haastatteluiden kanssa toimin samalla tavoin käyden niitä läpi useaan otteeseen. Alunperin suunnittelin haastattelevani samat nuoret kurssin alussa ja lopussa. Tilanne kuitenkin muuttui kurssin aikana. Kaksi alussa haastatelluista nuorista ei ollut enää kurssin päätösjaksolla mukana. Toinen nuorista oli työllistynyt harjoittelupaikkaansa, ja toinen oli keskeyttänyt kurssin viimeisen harjoittelujakson aikana. Päätösjaksolla haastattelin kahta jo aiemmin haastattelemani nuorta sekä erästä uutta nuorta. Aineiston määrä oli pienempi kuin ykkösvaiheen haastatteluissa, mutta materiaali tuo kuitenkin hyvin esille vastauksen kolmanteen tutkimuskysymykseen, eli siihen, miten nuorten odotukset olivat toteutuneet kurssin aikana. Analyysin avulla löysin vastauksen kolmanteen tutkimuskysymykseen siitä, mitä nuoret kokivat itseään vahvistaviksi kurssin sisällöistä.

Havaintopäiväkirjaan kirjasin kurssin lukujärjestyksen, kaikki kurssin retket ja tapahtumat sekä seurasin läsnäolijoiden määrää. Havainnoin myös kurssilaisten yleistä tunnelmaa, nuorten osallistumisaktiivisuutta ja heidän kiinnittymistään kurssille. Mielenkiintoinen asia oli ryhmäprosessin seuraaminen sekä aikuisryhmän ohjaamiseen liittyvät asiat. Osallistuvalla havainnoinnilla sain myös tietoa muidenkin kuin haastattelemini nuorten ajatuksista. Havainnoinnin aikana olin itse välillä aktiivinen ja välillä passiivinen. Havainnointipäiväkirjan avulla täydensin haastatteluista samaani tietoa nuorten ajatuksista ja odotuksista. Palasin havainnointipäiväkirjaan lukemalla sitä useaan otteeseen tehdessäni haastatteluista sisällönanalyysiä, saaden sieltä vahvistusta analyysin oikeasuuntaisuudesta.

7 TUTKIMUSTULOKSET

7.1 Elämänhallinnantunteen vahvistuminen ja yhteiskunnallisen osallisuuden lisääntyminen

Tämän tutkimuksen haastatteluiden aineistolähtöisen sisällönanalyysin pääluokiksi muodostuivat nuorten kurssilaisten toive elämänhallinnantunteen vahvistumisesta ja yhteiskunnallisen osallisuudentunteen lisääntymisestä ammatillisen kuntoutuskurssiin osallistumisen myötä. Nuorten kokemus elämänhallinnantunteen puutteellisuudesta ja yhteisön ulkopuolelle jäämisestä tulivat esille myös muiden kuin haastateltujen nuorten puheissa. Osallisuuden ja elämänhallinnantunteen vahvistumista toivottiin työpaikan löytymisen kautta.

Kaikki alkuhaastattelussa haastatellut neljä nuorta olivat iältään 24–25 vuotta, eli he olivat kurssin vanhimpia, joten heillä kaikilla oli jo ammattiopintoja takanaan. Kaksi nuorista oli saanut ammattiopintonsa päätökseen, ja kahdella opinnot olivat jääneet kesken. Opintojen keskenjääminen johtui kuntoutujien mielestä heidän mielenterveyteensä liittyvistä ongelmista. Mielen ollessa epätasapainossa on vaikeaa keskittyä mihinkään opiskeluun liittyvään.

mulla alkoi tää masennus, keväällä 2005, se oli selkeästi yhteydessä siihen (H 1.)

Nuorista kolme toivoi kurssin jälkeen työllistyvänsä ja yksi toivoi mahdollisesti opiskelupaikan löytymistä. Kurssi myös antaa nuorten mielestä heille mahdollisuuden omien voimavarojen tutkimiseen sekä oman vointinsa ja kuntonsa arvioimiseen.

kyllä mä töihin haluaisin, sinne mä olen pyrkinyt kokoajan (H 2.)

Työharjoitteluiden avulla nuoret odottivat tutustuvansa erilaisiin itselleen vielä vieraisiin työaloihin. Tavoitteena oli myös saada tietoa uusista työaloista ja mahdollisuuksista.

se kun pääsee työharjoitteluun niin pääsee vähän kokeilemaan, että mikä ois oma juttu (H 3.)

Kurssin kouluttajilta nuoret toivoivat saavansa apua ja tietoa työharjoittelupaikkojen etsimiseen. He odottivat kouluttajilta ulkopuolista näkemystä heidän tilanteeseensa sekä ohjausta ja tukea, jos asiat eivät etene omin voimin. Eräällä nuorella oli toiveena hyödyntää kouluttajien tietämystä työpaikan hakemiseen liittyvistä terveydellisistä asioita.

Kahdelle nuorista ryhmäläisten iällä ei ollut merkitystä, vaan heille olisi sopinut myös osallistuminen aikuisten ryhmään. Eräs totesi tullessa kurssille itsensä takia, ei niinkään ryhmän vuoksi. Toinen taas odotti ja toivoi pääsevänsä ikätovereiden kanssa ryhmämuotoiseen kuntoutukseen. Vain yksi mainitsi mahdollisen vertaistuen merkitsevän itselleen paljon.

*Mut sit kuitenkin kaikilla on sama tilanne, niin se on lohduttavaa.
(H3.)*

Yhteiskunnallisesta osallisuudesta kysyttäessä kaikki haastatellut kokivat oman osallisuutensa puutteelliseksi. Ulkopuolisuuden ja syrjäytyneisyyden tunne oli kaikilla hyvin voimakas. Työn puuttuminen aiheutti yksinäisyyden, huonommuuden ja riittämättömyyden tunteita. Pitkään jatkuneena työttömyys johti myös väsymykseen. Asiaa ei haluttu enää pohtia ja osallisuutta etsittiin esimerkiksi kaveripiiristä. Nuoret kokivat myös työttömyyden epänormaaliksi tilanteeksi, sen haluttiin päättyvän.

kyllä mä oon sitä joskus miettinyt, mutta ei enää sitä murehtia vaan mennä eteenpäin (H 4.)

sitä jää vähän yksin, kun sä heräät ei oo mitään miksi lähteä himasta (H 2.)

olen kokenut itseni vähän syrjäytyneeksi, vähän selliseksi B-luokan kansalaiseksi (H. 3)

Nuoret kokivat myös oman elämänhallinnantunteensa puutteelliseksi. Parhaiten elämä ja arkirytmii olivat tasapainossa avopuolison kanssa asuvalla nuorella. Muut kolme haastateltua toivoivat kurssin tuovan normaalia päivärytmiä arkipäiviinsä. Taloudellisen tilanteensa nuoret kokivat heikoksi, ja sen toivottiin paranevan työllistymisen myötä. Tulojen vähyys oli myös kolaus itsetunnolle ja varsinkin miespuoliset haastatellut kokivat asemansa epätasa-arvoiseksi suhteessa työssä käyviin nuoriin.

no ei oo mikään mairitteleva, aika kädestä suuhun oon elänyt (H 1.)

Nuorten vastauksissa löytyi toive työllistymisestä tai opiskelupaikan löytämisestä. Työmarkkinoiden epävakaisuus aiheutti selvästi epävarmuutta ajatukselle työn vakituisuudesta. Kaikilla oli kokemus siitä, että viimeisen kahden vuoden aikana työllistyminen oli vaikeutunut laman vuoksi. Myös oma terveydellinen tilanne pohditutti ja omia voimia tehdä kokopäiväistä työtä epäiltiin.

7.2 Nuorten kurssin aikana itseään vahvistaviksi kokemat asiat

Kurssin päätösjaksolla nuoret totesivat itsetuntemuksensa lisääntyneen kurssin aikana ja sitä kautta ammatillisten valmiuksiensa vahvistuneen. Itseään vahvistaviksi kokemuksiksi nuoret kuvasivat omien voimavarojen realistisen hahmottamisen, muilta nuorilta saadun vertaistuen sekä keskustelut oman ohjaajan kanssa.

Nuorilla oli myös toive työllistymisestä tai työpaikan löytämisestä kurssiin liittyvien työharjoitteluun liittyvien kontaktien avulla. Vain yhden haastatellun nuoren kohdalla toive toteutui. Asia ei kuitenkaan osoittautunut kovinkaan suureksi pettymykseksi, sillä jo oman tilanteen ja voimavarojen realistinen hahmottaminen ja mahdollisuus työstää asiaa edelleen seurantajakson aikana auttoivat luomaan toiveikkuutta tulevaisuuden suhteen.

Kaikki haastatellut nuoret olivat kokeneet kurssin ja sen sisällön itselleen tarpeelliseksi. Kurssin päättyessä he kokivat hyötynensä kurssista monella tapaa. Tärkeimmäksi asiaksi nuoret nostivat omien voimavarojen realistisen hahmottamisen. Kurssi antoi monipuolisesti mahdollisuuden koetella omia voimavarojaan ja työkykyään. Työkyky ei ollut riittävä kellekään haastatelluista täysipäiväiseen

työskentelyyn kurssin päätösjakson jälkeen mutta sen toteaminen oli helpottavaa kaikille nuorille. Heidän ei tarvitse jatkossa ponnistella omien voimavarojensa ääri rajoilla.

Erityisopettajan ja neuropsykologin tekemät lukitestit selvensivät eräälle nuorista, miksi ammattiopinnot ovat tuntuneet vaikeilta ja ovat sittemmin keskeytyneet. Nuori totesi helpottuneena, että voisi jatkossa saattaa kesken jääneet opinnot loppuun esimerkiksi erityisopetuksen tuella.

Kurssi toi ryhtiä kaikkien haastateltujen nuorten arkirytmiin, ja heistä tuntui hyvältä olla mukana säännöllisessä toiminnassa. Yhteiskunnallinen osallisuus myös lisääntyi, ja nuoret kokivat tärkeäksi olla mukana ryhmässä ikätovereidensa kanssa. Vaikka ryhmän nuoret olivat keskenään hyvin erilaisia, he kokivat saaneensa vertaistukea ryhmässä. Heistä oli mukavaa huomata, etteivät he olleet yksin ongelmiansa kanssa.

Luentojen aiheet olivat nuorille osittain tuttuja, mutta niiden kuunteleminen oli mielekästä. Eräs nuorista koki paikalla istumisen haasteelliseksi, ja hän olisi toivonut toiminnallisuutta luento-osuuksiin. Mielenterveyteen liittyvät luennot olivat näistä nuorista mielenkiintoisia, ja he toivat myös ymmärrystä omaan tilanteeseen. Retket nuoret kokivat mukavaksi vaihteluksi ja tutustuivat niiden avulla itselleen uusiin paikkoihin ja harrastusmahdollisuuksiin.

Työharjoittelujaksojen avulla nuoret saivat mahdollisuuden arvioida omia voimavarojaan ja työkykyään. Eräs heistä pääsi kokeilemaan haaveilemaansa alaa ja totesi sen avulla työn itselleen sopimattomaksi. Yksi haastatelluista työllistyi harjoittelupaikkaansa ja löysi sitä kautta mahdollisesti alan, johon haluaisi tulevaisuudessa kouluttautua. Omia työelämään liittyvien taitojen ja niiden vahvistamista nuoret eivät osanneet arvioida, vaikkakin kokivat itsetuntemuksensa parantuneen kurssin aikana.

Kurssiin liittyvän yksilöllisen ohjauksen kaikki haastatellut kokivat itselleen tärkeäksi. Nuorista oli mukavaa, että heillä oli nimetty oma ohjaaja, jolle ilmoitettiin esimerkiksi poissaoloista. Nuorten puheesta saattoi päätellä, että tämä lisäsi turvallisuudentunnetta ja myös kiinnittymistä ryhmään. Omasta ohjaajasta muodostui tärkeä linkki Kiipulan ammattiopiston ja nuorten välille.

Kaikille haastatelluille nuorille laadittiin oma yksilöllinen jatkosuunnitelma kurssin seurantajakson ajaksi. Nuoret kokivat huojentavaksi seurantajakson, jonka aikana tulevaisuuden suunnitelmat tarkentuivat kaikkien osalta. Yksi nuorista työllistyi harjoittelupaikkansa palkkatuen avulla. Toinen palasi kuntouttavan työtoimintaan ja hänen oppimisvaikeuksiensa laatua tutkitaan edelleen. Kolmannen kohdalla jatkotyöskentely tapahtuu hänen hoitavan tahon ja sosiaalitoimen kanssa, ja tavoitteena on saada käytännön asiat kuntoon ja arjenhallintaa elämään.

Tavoitteena kaikilla oli tulevaisuudessa löytää paikkansa yhteiskunnassa opiskelun tai työpaikan avulla. Nuoret kokivat kurssin antaneen mahdollisuuden karvoittaa omia voimavaroja. Heistä oli helpottavaa huomata myös se, etteivät voimavarat ole vielä riittävät kokopäivätyöhön tai opiskeluun. Puolen vuoden seurantajakson aikana on vielä mahdollisuus jatkaa työskentelyä tutun ryhmän ja tuttujen ohjaajien kanssa.

7.3 Havainnointiaineiston yhteenveto

Nuorten ammatillisen kuntoutuskurssin seuraaminen ja siihen osallistuminen on ollut mielenkiintoista. Olen päässyt mukaan näiden nuorten elämään vaiheessa, jossa pyritään vaikuttamaan heidän elämäntilanteeseensa syrjäytymistä ehkäisevästi. Lähes kaikki nuoret kuvasivat omaa tilannettaan epätyytyväiseksi ennen kurssin alkua, ja nuorten puheista löytyi arvottomuuden ja ulkopuolisuuden tunteita. Nuoret kokivat epäluonnolliseksi sen, että he eivät olleet töissä tai opiskelemassa.

Kurssin aloitti 11 nuorta, neljä miestä ja seitsemän naista. Kurssin ensimmäisen ryhmäjakson aikana yksi miehistä ja yksi naisista keskeytti kurssin. Kelan standardeissa korostetaan kurssin aloittamisen oikea-aikaisuutta, ja voi olla, että näiden kahden kuntoutujan kohdalla ei ollut oikea hetki osallistua kuntoutukseen. Oikea-aikaisuuden arviointi on vaikeaa etukäteen jo nuorten moninaisten elämäntilanteiden vuoksi. Kurssin päätösjaksolle saavuttaessa yksi nuorista oli lopettanut kurssin työllistyttyään harjoittelupaikkaansa, ja yksi nuorista oli keskeyttänyt henkilökohtaisista syistä

Erilaisten toimintojen avulla nuoret, ja sen ohella myös kouluttajat, saivat monipuolisesti tietoa nuorten voimavaroista ja työkyvystä. Esimerkiksi sosiaaliseen aktivointiin liittyvä keilailu kertoi myös paljon nuoren fyysisestä kunnosta ja kestävydestä. Tällaisten yhteisten konkreettisten tilanteiden jälkeen on helpompi ottaa esille fyysinen kunto ja sen hoitaminen.

Nuorten kiinnittyminen ryhmään oli vaihtelevaa. Syytä tähän voisi etsiä ryhmän heterogeenisyydestä ja nuorten ongelmien syvyydestä. Ryhmätoiminnot tukivat mahdollisuutta kiinnittyä ryhmään, mutta jokaisen nuoren tilanne ja tarpeet olivat omanlaisiaan. Jokaisen kurssilaisen piti saada itse päättää oma tapansa olla mukana ryhmässä omilla ehdoillaan.

Minulle oli uusi kokemus työskennellä nuorten kanssa. Pohdin usein kurssin aikana rajojen ja raamien asettamista ryhmän toiminnalle. Nuorten aikuisuutta ja vastuuta itsestään pitää kunnioittaa, sillä he ovat itse vastuussa omasta toiminnastaan. Nuorten syyt poissaoloihin ja myöhästelyihin olivat moninaiset johtuen esimerkiksi mielenterveysongelmista. Kouluttajat joutuivat tasapainoilemaan rajojen asettelussa ilman liian kovaa painostusta nuorten voimavarat huomioon ottaen. Käsitykseni mukaan nuorten ryhmässä korostuu aikuisten ryhmää enemmän rajat ja niiden asettaminen. Nuoret vielä opettelevat työelämässä tarvittavia taitoja ja esimerkiksi täsmällisyys on eräs merkittävä asia työelämässä pärjäämistä ajatellen.

Itsensä hoitamiseen ja huoltamiseen liittyvät luento-osuudet olivat selvästi nuorten mielestä tärkeitä ja mielenkiintoisia. Asiat ja aiheet olivat selvästi jo entuudestaan tuttuja, mutta oman elämäntavan vertaaminen terveellisiin elämäntapoihin antoi keskustelun ja pohdinnan aiheita. Tietoa annettiin kurssilaisille asiantuntevasti ja ketään syyllistämättä.

Yhdessä tekeminen ja sillä tavoin oppiminen toimii myös nuorten kuntoutuskurssilla. Toisaalta ryhmässä on aina eri tavoin oppivia kuntoutujia, joten yhtä ainoaa tapaa ei voi valita opetusmenetelmäksi. Yhteistoiminnalliset tuokiot olivat nuorista kuntoutujista selvästi mieleisiä, ja niiden avulla he pääsivät tutustumaan toisiinsa pienemmissä porukoissa.

Ammatillisia valmiuksia vahvistettiin puhumalla työyhteisön ihmissuhteista, esimiehen ja alaisten rooleista. Nuoret saivat peilata näitä luentojen aiheita omiin aiempiin kokemuksiinsa sekä harjoittelujaksojen aikana syntyneisiin tilanteisiin. Käytäntö ja teoria kulkivat sopivalla tavalla rinnakkain, jolloin luentojen aiheet nivoutuivat todellisuuteen. Ammatillisia käytännön taitoja opeteltiin tekemällä esimerkiksi työhakemukset ja ansioluettelot. Lisäksi nuoret osallistuivat työhaastattelusimulaatioon ja saivat siitä rakentavaa palautetta.

Yhteistyö nuorten jo olemassa olevien verkostojen kanssa oli myös merkittävässä roolissa kurssin aikana. Nuorten omat ohjaajat olivat yhteydessä eri tahoihin kooten yhteen nuoren kannalta tarpeelliset henkilöt. Näiden tahojen kanssa pyrittiin varmistamaan ja edelleen seurantajakson aikana takaamaan nuorille tukihenkilöt ja tahot myös tulevaisuudessa.

8 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA POHDINTAA

Juha Hämäläisen mukaan nuorten sisäisen elämänhallinnantunteen parantaminen on mahdollista nuoren omakohtaista kasvua ja oppimista korostaen. Hänen toteaa, että nuoren yhteiskuntaan integroitumisen esteenä on usein myös heikko itsetunto. Järjestämällä nuorelle mielekästä tekemästä liittäen siihen ammatillisia tavoitteita, edistetään ja vahvistetaan nuoren uskoa tulevaisuuteen. Tällöin kiinnitetään huomiota nuoren voimavaroihin, mahdollisuuteen löytää uusia myönteisiä päämääriä elämäänsä. (Hämäläinen 2000, 13–16.) Nuorten ammatillisen kuntoutuskurssin ohjelma ja tavoitteet Kiipulan ammattiopistossa pyrkivät samaan päämäärään. Kannustava ja myös tietyllä tavalla epäonnistumisia salliva ilmapiiri auttoivat kurssin nuoria tutustumaan itseensä ja löytämään omia vahvuuksiaan ja kehittämisen kohteitaan. Ammatillisten valmiuksien vahvistuminen tapahtui itsetuntemuksen lisääntymisellä ja positiivisten vahvuuksien karvoittamisella.

Nuorten kanssa työskenneltäessä tulee ottaa huomioon se elämismailma, missä tämän päivän nuoret elävät. Tällöin on tärkeää hahmottaa nuoren sosiaalinen ja yhteiskunnallinen ympäristö. Sosiaalipedagogisesti ajatellen tämän hetken systeemimaailman, eli yhteiskunnan, tilanne ei luo välttämättä edellytyksiä

nuorille esimerkiksi työllistymiseen. Ammatilliseen kuntoutuskurssiin osallistuvilla nuorilla on myös jokin terveydellinen este taustalla. Ammatillisen kuntoutuskurssin järjestäjät ja kouluttajat ovat suuren haasteen edessä, sillä osatyökykyisten henkilöiden työllistyminen on vaikeaa. Kiipulan ammattiopiston henkilökunnan työ sisältää myös pyrkimyksen vaikuttaa ympäröivään yhteiskuntaan, jotta nämä syrjäytymisvaarassa olevat nuoret löytäisivät paikkansa yhteiskunnassa. Tämä tapahtuu esimerkiksi konkreettisesti olemalla yhteydessä työnantajiin työharjoittelupaikkoja etsittäessä. Kiipulan henkilökunnan jäsenet toimivat osatyökykyisten työttömien puolestapuhujina, ja he pyrkivät luomaan positiivista ilmapiiriä myös työnantajien keskuuteen.

Näiden nuorten kohdalla terveydelliset ongelmat ovat estäneet heitä integroitumistaan yhteiskuntaan toivotulla ja heidän itsensäkin odottamalla tavalla. Sosiaalipedagogisesti ajatellen nuorten syrjäytyminen on johtunut niin yhteiskunnallisesta kuin heidän henkilökohtaisestakin tilanteestaan. Tällaisessa tilanteessa sosiaalipedagogisesti on kysymys täysivaltaisen yhteiskunnan jäsenyyden puuttumisesta. Sosialisatioprosessi vaatii kehittyäkseen aktiivista ja vuorovaihteista toimintaa, ja ihminen voi kehittyä vain ollessaan kontaktissa muiden ihmisten kanssa. Sen tavoitteena on yksilön kasvun tukeminen parhaan mahdollisen integraation löytymiseksi, eli nuoren yksilöllistyminen suhteessa ympäristöönsä. (Nivala 2007, 79–85.)

Nuorten kokemukset yhteiskunnan ulkopuolelle jäämisestä työttömyyden tai opiskeluyhteisön puuttumisen vuoksi tulivat vahvasti esille kurssin nuorten puheissa. Kuntoutuskurssi loi nuorille mahdollisuuden saada vertaistukea muilta samankaltaisessa tilanteessa olevilta nuorilta. Kurssin ohjelma mahdollisti nuorten yhteistoiminnan ja sitä kautta muiden kanssa yhdessä oppimisen. Vaikka tavoitteena oli niin nuorilla kuin ryhmän vetäjilläkin mahdollisimman monen nuoren työllistyminen tai opiskelupaikan löytäminen sitä haluaville, kurssin tuloksellisuutta ei voida mitata vain esimerkiksi työllistymisprosentteilla. Sosiaalipedagogisesta näkökulmasta yhtä tärkeä tavoite on auttaa nuoria rakentamaan myönteistä minäkuvaa, vahvistaa heidän sosiaalisia taitojaan ja näin edesauttaa heidän selviytymistään yhteiskunnassa (Hämäläinen 1999, 90–91).

Loppuvaiheessa haastatellut nuoret, joista kolmesta yksi työllistyi, kokivat kurssin sisällön ja annin olevan muutakin kuin työpaikan tai opiskelupaikan löytymistä. He kaikki kokivat itsetuntemuksensa lisääntyneen ja kyvyn hahmottaa omien voimavarojensa riittävyttä tärkeäksi kehitysaskelleeksi eteenpäin. Näin ollen kurssi oli auttanut näitä nuoria löytämään ja hahmottamaan oman paikkansa tällä hetkellä heitä ympäröivässä yhteiskunnassa. Nivalan (2007, 102–103) mukaan paikan löytäminen yhteiskunnassa ei tarkoita sosiaalipedagogisesti jämähtänyttä, pysähtynyttä tilannetta. Paikan löytäminen tarkoittaa sitä, että yksilö onnistuu luomaan tasapainoisen suhteen yhteiskuntaan hahmottaen omat kehittymismahdollisuutensa.

Tämän tutkimuksen tulokset ovat samansuuntaiset kuin aiemmin tehtyjen jo mainitsemieni tutkimusten tulokset. Nuorten ammatillinen kuntoutuskurssi muodosti hyvän kokonaisuuden, jonka aikana nuorten yhteiskunnallisen osallisuuden tunne vahvistui sekä nuorten elämänhallinnantunne lisääntyi. Nuoret kokivat itseään vahvistaviksi kuulumisensa ikäistensä ryhmään ja vertaistuen saamisen muilta kurssilaisilta. Kurssin sisältö tuki myös nuorten itsetuntemuksen parantumista ja sitä kautta vahvisti nuorten ammatillisia valmiuksia. Lisäksi he nostivat esille kurssin aikana saamansa oman ohjaajan henkilökohtaisen tuen, mikä oli lisännyt heidän turvallisuuden tunnettaan ja kiinnittymistä ryhmään.

Nuorten kanssa työskennellessäni havaitsin olevani itse aivan toista sukupolvea kuin ryhmän nuoret, omat lapsenikin ovat vanhempia kuin he. Tällainen ikäero ja sukupolvien välinen ero asettaa varmasti omat haasteensa tasavertaisen ja dialogisen suhteen muodostumiselle. Minun pitää ammattilaisena kyetä reflektoimaan omaa toimintaani ja osoittaa hyväksyntää nuorten ajatuksille ja arvoille. Nuorten tämänhetkinen todellisuus ja heidän elämismaailmansa eroavat minun elämismaailmastani eikä minun pidä väheksyä eroa. Luultavasti minun on vaikeaa ymmärtää sitä todellisuutta, jossa tämän päivän nuoret elävät. Jo se, että tunnustan asian, auttaa minua lähestymään nuoria rehellisellä ja avoimella tavalla. Ammattilaisena minä voin hyväksyä arvojen ja ajattelun eroavaisuuksia silloin, kun ne eivät loukkaa tai vahingoita ketään.

Tämä puolen vuoden pituinen matka yhdessä nuorten ammatilliseen kuntoutuskurssiin osallistuneiden nuorten ja Kiipulan kouluttajien kanssa on ollut todella opettavaista ja mielenkiintoista aikaa. Olen saanut mahdollisuuden tutustua sosionomin työkuvaan, vahvistanut omaa ammatti-identiteettiäni ja saanut kokemuksen kuntouttavasta sosiaalityöstä. Jatkotutkimuksen aiheeksi nousee mielestäni sosionomin työkuvan tarkastelu ammatillisella kuntoutuskurssilla ja työn sisältöjen kehittäminen. Lisäksi nuorten elämänpolkujen seuraaminen kurssin jälkeen voisi olla myös tutkimisen arvoinen asia. Pitkittäistutkimuksella voitaisiin saada lisätietoa nuorten ammatillisen kuntoutuksen kurssin vaikuttavuudesta.

LÄHTEET

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Feldt, T., Mäkikangas, A. & Piitulainen, S. 2008. Persoonallisuuden riski ja suojaavat tekijät työhyvinvoinnin näkökulmasta. Teoksessa Kinnunen, U., Feldt, T. & Mauno, S. (toim.) Työ leipälajina. Työhyvinvoinnin psykologiset perusteet. 2. painos. Juva: PS-kustannus. 95-116.

Hiilamo, H. & Saari, J. 2010. Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka. Teoksessa Hiilamo, H & Saari, J. (toim.). Hyvinvoinnin uusi politiikka- johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin. Diakonia-AMK julkaisuja A tutkimuksia 27. Tampere: Juvenes Print oy. 13-35

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1991. Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.

Hänninen, K. 2007. Palveluohjaus, asiakaslähtöistä täsmäpalvelua vauvasta vaariin. Stakes. Raportteja 20/2007.

Hämäläinen, J. & Kurki, L. 1997. Sosiaalipedagogiikka. Helsinki: WSOY.

Hämäläinen, J. 1999. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus.

Hämäläinen, J. 2000. Sosiaalipedagoginen strategia koulutuksesta ja työstä syrjäytyneiden ja syrjäytymisuhan alla elävien nuorten auttamiseksi. Snellman instituutti. Kuopio: Kuopion kaupungin painatuskeskus.

Hämäläinen, J. 2010. Nuorisokasvatuksen teoria sosiaalipedagogisessa kehityksessä. Teoksessa Nivala, E. & Saastamoinen, M. (toim.) Nuorisokasvatuksen teoria- perusteita ja puheenvuoroja. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto. Julkaisuja 73.

Härkäpää, K. & Järvikoski, A. 2008. Kuntoutuskäsityksen muutos ja asiakkuuden muotoutuminen. Teoksessa: Rissanen, P. Kallanranta, T & Suikkanen, A. (toim) Kuntoutus. 2. painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Jalava, J. & Seppälä, U. 2010. Kuntoutus ja sosiaaliset mahdollisuudet. Teoksessa: Hiilamo, H & Saari, J. (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka- johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin. Diakonia-AMK julkaisuja A tutkimuksia 27. Tampere: Juvenes Print oy. 251–260.

Juhila, K. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Järvikoski, A. & Härkäpää, K. 2004. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki: WSOY.

Kelan laitospuolittaisen kuntoutuksen standardi 17/11.5.2009

Kiipulasäätiön vuosikertomus, 2009.

Kiipulan ammattiopiston opetussuunnitelma, B-osa, 2010

Kokko, K. 2008. Työttömyys ja psyykinen pahoinvointi: altistumista ja seurauksia. Teoksessa Kinnunen, U., Feldt, T. & Mauno, S. (toim.) Työleipälajina. Työhyvinvoinnin psykologiset perusteet. Juva: WS Bookwell Oy.

Korpi, M. 2010. Työllistymistekijät; Vajaakuntoisen työttömän koettu työkyky ja työllistymisedellytykset. Metropolia ammattikorkeakoulu. Kuntoutuksen koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Kotiranta, T. 2008. Aktivoinnin paradoksit. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Kurki, L. 2006. Sosiaaliterapeutina koulussa. Teoksessa Kurki, L. Nivala, E. & Sipilä-Lähdekorpi, P. (toim.) Sosiaalipedagoginen sosiaalityö koulussa. Helsinki: Hakapaino Oy.

Nieminen, J. 2010 Nuorisokasvatuksen kentässä, kasvatuksen teoriassa ja nuorisotyön kehityksenä. Teoksessa Nivala, E. ja Saastamoinen, M. Nuorisokasvatuksen teoria- perusteita ja puheenvuoroja. Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto. Julkaisuja 73.

Nivala, E., 2007. Sosiaalipedagogiikka nuorten yhteiskunnallisen kasvun tukena. Teoksessa Hämäläinen, J. & Nivala, E. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Kuopio: Kopijyvä.

Nivala, E. 2010. Kansalaisuus nuorisokasvatuksen teorian jäsentäjänä. Teoksessa Nivala, E. ja Saastamoinen, M. (toim.) Nuorisokasvatuksen teoria- perusteita ja puheenvuoroja. Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto. Julkaisuja 73. Kuopio

Nuorten ammatillinen kuntoutuskurssi, Kiipulan esite 2011

Manner, M. 2011. Helsingin Sanomat. 27.7.2011.

Metsämuuronen, J. (toim.) 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus.

Myrskylä, P. 2011. Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 12/2011. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Mönkkönen, K. 1999. Sosiaalipedagoginen orientaatio. Teoksessa Mönkkönen, K. Nurmo & Väisänen 1999: Sosiaalipedagogiikan käytännön sovelluksia. Kuopio: Kuopion YO:n painatuskeskus, 18–32.

Pohjanpalo, O. 2011. Helsingin Sanomat 26.7.2011.

Peltonen, H. 2010. Tukitoimet vahvistavat työttömän elämänhallintaa. Tesso 6, 32–33.

Ranne, K. 2002. Sosiaalipedagogiikan ydintä etsimässä. Turku: Painosalama Oy.

Suikkanen, A., Martti, S. & Linnakangas, R. 2004. Homma hanksaan. Nuorten kuntoutuskokeilun arviointi. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2004:5.

Suominen, S. & Tuominen, M. 2007. Palveluohjaus, portti itsenäiseen elämään. Helsinki: Profami.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 6. uudistettu laitos. Latvia: Livonia Print.

Tuusa, M. 2005. Sosiaalityö ja työllistyminen. Kuntouttavan sosiaalityön ammattikäytännöt kuntien aktivointi- ja työllistämispalveluissa. www.vatl.helsinki.fi/sosweb/dokumentit/sosiaalityojatyollistyminen.pdf. Luettu 20.1.2011

Vainio, R. 2011. Helsingin Sanomat. 25.3.2011.

Haastatteluteemat:

- Taustatiedot
- Nuorten käsityksiä omasta osallisuudesta oman elämänsä hallintaan ennen kurssia, sen aikana ja sen jälkeen.
- Nuorten käsityksiä omista mahdollisuuksista integroitua yhteiskuntaan.
- Nuorten ajatuksia omasta tuen tarpeestaan, minkälaista apua minä tarvitsen?
- Nuorten käsityksiä siitä, mikä on auttanut kurssin aikana heitä heidän omien tavoitteidensa saavuttamisessa.